

МРНТИ 16.21.47

Г.А.Ахметжанова

«Туран» университеті, Әлеуметтік ғылымдарының магистрі

МЕҢГЕРІЛЕТІН ТІЛДІҢ ЕРЕКШЕЛІК КӨРІНІСІН ДҰРЫС ТҮЙІНДЕМЕУДЕН БОЛАТЫН ҚАТЕЛЕР

Аннотация: Шет тілі саласындағы бұдан бұрын меңгерілген білім оның тілді меңгеру үрдісінің оң факторы болып табылатын бұдан әрі меңгерілуіне үлкен әсер етеді. Алайда кей жағдайларда, нақты бір әдістемелік дәлсіздік барысында бұдан бұрын игерілген білім қателерге ұрындыруы мүмкін. Қазір талданатын қателер кейбір күмән, аталған сөзді қалай жазу керек деген сұраққа ауытқу тудырады және қателер нақты жалған пікірдің, белсенді ойлаудың нәтижесі болып табылады.

Тірек сөздер: психологиялық талдау, шет тілі, фонетикалық есту, фонетикалық қателер, грамматика саласындағы қиындықтар, лексикалық қиындықтар.

Г.А.Ахметжанова

Университет «Туран», кандидат филологических наук
Алматы, Казахстан

ОШИБКИ, ВЫЗВАННЫЕ НЕПРАВИЛЬНЫМ ОБОБЩЕНИЕМ ОТДЕЛЬНЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ В ОТНОШЕНИИ ИЗУЧАЕМОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Ранее усвоенные знания в области иностранного языка оказывают большое влияние на дальнейшее овладение им, что является положительным фактором в процессе овладения языком. Однако в некоторых случаях, при определенной методической неточности, ранее усвоенные знания могут привести к ошибкам. Ошибки, которые сейчас анализируются, вызывают некоторые сомнения, являясь результатом реального ложного суждения.

Ключевые слова: психологический анализ, иностранный язык, фонетический слух, фонетические ошибки, проблемы с грамматикой, лексические трудности.

G.A.Akhmetzhanova

university «Turan», candidate of philological sciences
Almaty, Kazakhstan

ERRORS CAUSED BY INCORRECT GENERALIZATION OF SEPARATE NOTIONS REGARDING THE LEARNED LANGUAGE

Annotation. Previously acquired knowledge in the field of a foreign language has a great impact on further mastering it, which is a positive factor in the process of mastering the language. However, in some cases, with a certain methodological inaccuracy, previously acquired knowledge can lead to errors. The errors that are being analyzed now cause some doubts, being the result of real false judgment.

Keywords: psychological analysis, foreign language, phonetic hearing, phonetic mistakes, grammar problems, lexical difficulties.

Шет тілі саласындағы бұдан бұрын меңгерілген білім оның тілді меңгеру үрдісінің он факторы болып табылағын бұдан әрі меңгерілуіне үлкен әсер етеді. Алайда кей жағдайларда, нақты бір әдістемелік дәлсіздік барысында бұдан бұрын игерілген білім қателерге ұрындыруы мүмкін.

Осы сұрақ бойынша әдебиетте бар деректер бұдан бұрын меңгерілген білімнің қателерге әкелу барысының үш талабын көрсетуге мүмкіндік береді. Бірінші талап – алдыңғы білімнің қатеге әкеп соғуы – тым жалпы және анықталмаған, оқушылардың шет тілі ерекшеліктерін өздігінен қорытуы орыс тілінен ерекше.

Қазір талданағын қателер кейбір күмән, аталған сөзді қалай жазу керек деген сұраққа ауытқу тудырады және қателер нақты жалған пікірдің, белсенді ойлаудың нәтижесі болып табылады. Сондықтан бұл қателер аталған сөзді ешбір келтірілген ережелерге жапқызуға болмайтын жағдайда немесе оқушылардың сәйкес ережені дұрыс меңгермеу жағдайында туындайды. Сөздің жазылуы ережеге бағынатын жағдайларда, қателерді талдаумен байланысты осы ережені қайталау қажет. Егер сөздің жазылуы белгілі бір ережеге бағынбаса, онда қосымша жаптығумен оның жазылуын бекіту қажет. Екі жағдайда да оқушылардың дұрыс жазбағандарының астын сызу қажет және диктант пен жаптығулар жазу барысында жақсы меңгерілген ережеге сүйену қажет және әрбір меңгерілетін сөздің қалай жазылатындығын есте сақтау керек.

Бұдан бұрын игерілген материалдың теріс әсерінің екінші шарты оны дұрыс меңгермеу болып табылады, осының арқасында меңгерілген ереже жалпы мазмұнға ие болады, сондықтан кең көлемде және қолданылмаған жағдайларда басталады.

Мұндай қателердің түрін ережесіз тасымалдау және дұрыс қысқартпау, ережені үзумен шарттасқан қателер деп санайтынын Н. А. Менчинская және Л. Н. Богоявленский [1] де көрсетті. Мұндай қателер өзінің сыртқы келбетімен төменде тоқталатын жалған автоматтандырылған байланыс қателеріне ұқсас. Оларды оқушылардан ережені сұрау арқылы ғана ажыратуға болады. Егер олар ережені дұрыс тұжырымдамаса, себеп ережені дұрыс меңгермеуде. Егер ереже дұрыс меңгерілсе, онда мәселе жалған байланыс қателерінде.

Жалған автоматтандырылған байланыстың не екендігін және қалай пайдаланылғандығын түсіну үшін психологиялық тұрғыдан дұрыс жазу үрдісінің қалай жүретіндігін көз алдымызға елестету қажет. Осы немесе басқа сөздің дұрыс жазылуы ойлау үрдісінің тізбекшесін ұсынады. Мысалы, *Мен университетке барамын* фразасындағы көмекші сөздің дұрыс жазылуы мүмкін болатын бірқатар таңдауды (*in, to, for*) ұсынады. Көмекші сөзді дұрыс таңдау үшін, ең алдымен, *бару* баяндауышы мен *университетке* сөзінің арасындағы қатынас ерекшелігін ұғыну қажет, яғни *to go* баяндауышының қолданылу ерекшелігін ұғыну, кейін қозғалыс баяндауышымен көмекші сөздердің қолданылу ерекшеліктерін ұғыну қажет. Бұдан әрі *go* баяндауышының ерекшелігіне талдау негізінде осы ереженің сәйкес келетіндігін тексеру және жазу: *I am going to school.*

Оқушы алғаш рет *go* баяндауышымен фразаны жазған кезде, ол осы барлық үрдістерді жасайды. Алайда бір типтес жаптығуларды немесе мысалдарды бірнеше рет жазу барысында (аталған жағдайда *go for* баяндауышына) ережені еске түсіру және ой қорытындысын орындау түсіп қалады. Үрдістің соңғы буыны ғана қалады: *go* баяндауышын саналық қабылдау және оны жазу ерекшелігі. Мұнда, осылайша, осы екі мүшенің арасында тікелей және автоматтандырылған байланыс орнайды. Автоматты түрде әрекет ететін, күрделі интеллектуалдық үрдістің соңғы буыны арасындағы мұндай тікелей байланыстарды Л.Н.Богоявленский коннекциялар деп атайды [1]. Коннекция осы екі

мүше арасындағы, екі үрдіс арасындағы берік байланыс, бірқатар аралық буындарды азайта отырып, алғашқысы тікелей екіншісіне әсер етеді (өзімен-өзі деп айтуға болады). Мұндай байланыстың алғашқы мүшесі мысалдар ерекшелігі санасына, екіншісі оларды жазуға қызмет етеді. Талданған мысалда алғашқы мүше *go* баяндауышының ерекшелігін ұғыну, екінші – аталған сөйлемде одан кейін *to* көмекші сөзінің жазылуын ұғыну.

Толық сауатты адамда жазу үрдісі әдетте осындай байланыс әрекетінің негізінде жасалады. Осындай байланыстардың арқасында дұрыс жазу мүмкіндігі құрылады.

Дұрыс жазуға әкелетін дұрыс автоматтандырылған байланыстар мәні осындай. Қателерге әкеп соғатын жалған автоматтандырылған байланыс дегеніміз не және олар қалай, қандай жағдайда пайда болады? Бұл сұрақты нақты мысалмен талдаймыз. Оқушылар жазба жұмысында: *We arrived to the Crimea – Біз Қырымға келдік* деп жазды. Сауалнама барысында ол *go to, come to, move to* деп атай отырып, қозғалыс баяндауышы тобына жататын, ережені дұрыс тұжырымдады.

Қатені кездейсоқ деп санауға болмайды, себебі ол оны басқа жұмыс орнында қайталады. Қалған жағдайда *to* көмекші сөзінің қате жазылуы қозғалысты білдіретін баяндауыштың ерекшелігімен байланысты болды.

Сондықтан қозғалысты білдіретін *to arrive* баяндауышы, автоматты түрде өзінен кейін *to* көмекші сөзін жазуға шақырды. Аса кең байланыс пайда болды.

Мұндай аса кең пайда болу және жалған байланыс салдары мүмкіндігі оқушылардың *мен мекетепке барамын және біз Қырымнан келдік* сөйлемдерін зерделеріне тоқыған жағдайда пайда болады (орыс тілінде *в* көмекші сөзімен берілетін баяндауыштың және белгілі қағынастың бар болуы) және бірінші баяндауыштың нақты қозғалыс тобы, ал екінші баяндауыштың ол топқа кірмейтіндігін байқамайды. *Біз Қырымға келдік* сөйлемінде оқушылардың көзіне жалпы белгі көрінеді, сондықтан мұндай жағдайда *to* көмекші сөзін жазу туындайды.

Осындай жалған автоматтандырылған байланыстың арқасында оқушылардың ережені жақсы білулеріне қарамастан аталған мысалды қате жазуы мүмкін. Ереже біздің санамызда тапсырма әдеттен тыс ретінде қабылданған жағдайда және бізде бір сәтке болса да не істеу керек деген сұрақ пайда болған жағдайда туындайды. Тексеру барысында оқушылар қателерді байқамайды.

Оқушы бір типтес сөйлеммен ғана жұмыс жасаса, ол қате жібермейді. Белгілері алдыңғыға ұқсас басқа типті мысалдарды орындау барысында оқушылар жиі қателеседі. Мұндай жағдайда оқушы *to* көмекші сөзін талап ететін қозғалыс баяндауыштарымен жұмыс жасау барысында қате жібермейді. Ал сөйлем шеңбері кеңейтілген және басқа көмекші сөзді талап ететін қозғалысты білдіретін баяндауыш пайда болған жағдайда оқушы қате жібереді.

Осы типтес қателердің алдын алу үшін оқушылардың мұндай сөйлемдердің барлық маңызды ерекшеліктерін нақты түсінуіне қол жеткізу қажет.

Сонымен қатар, студент оқытушының басшылығынсыз біртектес көп мысалдарды қатар жазған жағдайда, мұндай жағдайлардың санын қысқарту қажет. Біртектес көп мысалдарды қатар жазу оқушылардың сәйкес дағдыларын бекітуге ықпал жасайтындығын оқытушылар жиі топшылайды. Ал шындығында мүлде басқа жағдай орын алады: жалған автоматтандырылған байланыс туындау мүмкін болатын шарттар жасалады.

Аталған жағдайда, оқушы әртүрлі типтегі мысалдардың бәрін жазатын жағтығу санын ұлғайту қажет, әр жеке сөйлемде оларды жазу оқушыға ұсынылмайды. Мұндай тапсырмалар жалпы дағдының – аталған сөйлемдегі барлық ерекшеліктерді нақты мойындағаннан кейін жазуға немесе ауызша жауапқа кірісу пайда болуына ықпал жасайды.

Ереже қолдана алмаудан туындаған қателер. Бұл қателер тілдік көрініс ерекшеліктері және сәйкес ереже арасында қажетті байланыстың жоқ болу салдарынан болады. [2].

Оқушылар ережені жиі біледі, алайда тілдік көріністі нақты және дұрыс талдай алмайды. Мысалы: What are doing in the morning?

Бұл қатенің табиғаты алдыңғысынан ерекше. Аталған қатенің қандай қате түріне жағатындығын төмендегідей анықтауға болады. Егер оқушы ережені дұрыс тұжырымдамаса, онда бұл қате жалған жалпылама негізде; егер оқушы ережені дұрыс тұжырымдаса, онда өзі қатесін тауып, оны түзете алмайды; егер оқушыға оның қате жасағандығы туралы ескертілсе, онда ол қатесін өзі тауып, оны түзете алады, бұл ереже қолдана алмаудан болады [3].

Грамматикалық ережелерді қолдана алмаудан болған қателер оқушыларда тілдік көріністің нақты талдауы жеткіліксіз болған жағдайда туындайды, оларға ереже жапқызылады; оқытушының оқушыларға жаңа тілдік көріністі жаптығудың аз мөлшерінен немесе ойын жаптығуларының болмауынан ажырата алмауы, сонымен қатар оқытушы оқушыларды тілдік көріністерді зерделі талдауға үйретпеуінен. Нәтижесінде оқытушының мұндай сәтсіз жұмысынан кейін оқушыларда тілдік көріністің сәйкес ерекшелігімен аталған ереженің жеткілікті мықты байланысы туындамайды.

Аланғасарлықтан туындаған қателер. Бұл қателер артық әріп жазуға, жіберуге немесе орындарын ауыстыруға әкеп соғады. Мысалдар: The new streats were beautiful (streets орнына) The new streets were beuatiful (beautiful орнына).

Мұндай қателердің себебі оқушылардың өздерінің жазба жұмыстарындағы орфографияға бақылау жасаудан шаршаған немесе әлсіреген кезде болатын жүйке үрдісінің артық инерттілік жағдайы болып табылады.

Фразаларды дұрыс қабылдауға негізделген қателер фразаларды қабылдау барысында қандай да бір екінші элементімен анықталады. Қатенің осы түріне фразалардың қандай да бір мүшесінің мәнін білмеуден немесе фразаның мағынасын түсінбеуден туындайтын қателер жапқызылады. Бұл көрініс жиі тіл үйренудің алғашқы кезеңдерінде – көшіру, жаптығуларды орындау және диктанттар жазу барысында көрінеді. Тіл үйренудің бұл кезеңінде оқушыларда мағыналық мазмұн және тілдік форма арасындағы байланыс өте әлсіз болып келеді. Кейде сөйлемдегі сөз тіркестерін есте сақтаудың өзі қиынға соғады. Олардың дұрыс лексикалық және грамматикалық жазылуы нақты интеллектуалдық белсенділікті талап етеді. Мұның бәрі оқушылардың жиі өз зейіндерін жекелеген сөздерге немесе сөз топтарына, олардың сыртқы формаларына аударуға әкеледі, жиілігінде мағыналық жағын көп түсіне бермейді. Осындай жағдайларда тілдік материалды жіберу барысында механикалық түрде фраза сөздерін оқушыларға едәуір таныс сөздермен алмастыруға мүмкіндік туындайды. Мұндай қатеге, оқушылар оқытушының сөйлемінен кейін фраза мағынасын ойланған және өзі жіберген қатені бірден түзеткен жағдайда қалған барлығын (жұрнақ, жалғауларын да) жапқызуға болады.

Сөздерді мәнмәтіннен тыс қабылдаумен шарттасқан қателер, сөз күрделі қоздырғыш бөлігі ретінде емес, жеке қоздырғыш (фраза) ретінде әсер етсе, онда мүлде басқа мән ассоциациясы бойынша шақырыла отырып, фраза сөзі адекватты емес ұғынылуы мүмкін.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Богоявленский Д.Н. Психология усвоения орфографии. –М.: Просвещение, 1966. – С. 45-47.

[2] Выготский Н.В. Психологические особенности обучения письму детей младшего школьного возраста // Вопросы психологии, 1998. – №6. – 61 с.

[3] Никифорова О.А. Анализ ошибок в письменных работах по иностранному языку // ИЯШ, 1954. – №2. – 16 с.